

Mimarlıkta Çoklu Bağlamsallıklar Sorunsalı

Rifat Gökhan KOÇYİĞİT^{1*}

ORCID 1: 0000-0002-9748-7913

¹ Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü-Bina Bilgisi Ana Bilim Dalı,
34854, İstanbul, Türkiye.

*e-mail: gokhan.kocyigit@msgsu.edu.tr

Öz

Bağlam kavramı ilkin dil felsefesi, göstergebilim gibi alanlarda anlamın oluşma şartlarını açıklamak için kullanılmaya başlamıştır. Mimarlıkta ise yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren tasarım nesnesini çevreleyen şartları açıklamak için kullanılmaktadır. Ontolojik açıdan kimi zaman fiziksel gerçeklik içinde, kimi zaman da sosyal gerçeklik içinde parça-bütün ilişkisine göndermede bulunabilmektedir. Epistemolojik açıdan ise bağlam, bir yandan mimari nesneyi konu edinen yargı, söylem veya bilginin anlam ve doğruluk koşullarına göndermede bulunan betimleyici ve analitik bir kavram olarak karşımıza çıkarken bir yandan da tasarımı yönlendirici normatif temelli, tasarımı keyfilikten uzaklaştıran kural koyucu ve doktriner nitelikte bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm bu çok boyutlu, çok anlamlı ve çok katmanlı yapı çözümlenip, ayrımlar ortaya konmadığında, kavram anlamsal belirsizlik nedeniyle hem pratikte hem de kuramsal alanda giderek işlevselliğini yitirmektedir. Bu çalışma mimarlık kuramlarında yer alan bağlam kavramsallaştırmalarını epistemolojik ve ontolojik açıdan çözümleyerek kavramın mimarlık alanında daha belirli hale getirilmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bağlam, çoklu bağlam, mimari bağlam, epistemolojik bağlam, ontolojik bağlam

The Problematic of Multi-Contextuality in Architecture

Abstract

The concept of context began to be used in fields such as language philosophy and semiotics to explain the conditions for forming meaning. In architecture, it has been used to explain the conditions surrounding the design object since the second half of the twentieth century. From an ontological point of view, it can sometimes refer to the part-whole relationship in physical reality and sometimes in social reality. From an epistemological point of view, on the one hand, context appears as a descriptive and analytical concept that refers to the meaning and truth conditions of judgment, discourse, or knowledge. On the other hand, it emerges as a normative and doctrinal concept that directs the design, with a normative basis, and keeps the design away from arbitrariness. When this multidimensional and multi-layered structure is not analyzed and the distinctions are not revealed, the concept gradually loses its functionality in practice and the theoretical field due to semantic ambiguity. This study aims to make the concept more specific in architecture by analyzing the context conceptualizations in architectural theories from an epistemological and ontological point of view.

Keywords: Context, multi-context, architectural context, epistemological context, ontological context

Citation: Koçyiğit, R. G. (2022). The problematic of multi-contextuality in architecture. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 7 (2), 763-780.

DOI: <https://doi.org/10.30785/mbud.1172754>

1. Giriş

Bağlam, 20. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren yalnız mimarlık alanında değil göstergebilimden dil felsefesine, epistemolojiden bilim felsefesine, etikten estetiğe, özellikle yapısalcılık, post yapısalcılık, fenomenoloji gibi alanlarda üzerine geliştirilen farklı yorum ve bakış açıları ile pek çok tartışmanın çerçevesini belirlemekte olan bir kavramdır.

Genel bir bakışla bağlam; bir ögenin diğer öğelerle olan ilişkisini kuran, öğelerin bir aradalığını anlamlandıran bütünlüğe göndermede bulunan, çok sayıda özel durumun bir arada genelle ilişkisini belirleyen, tek tek varlıkların (tikellerin) bir arda düşünülmesine olanak sağlayan, böylece tümellerin ontolojik dayanağı olabilen, düzenlilik, örüntü, dizgesellik gibi kavramların örtülü olarak göndermede bulunduğu bir kavramdır.

Mimarlık alanında bağlam, yine en genel anlamıyla tasarımın nesnesinin kendi dışında daha önceden var olanlarla nasıl bir bütünün parçası olduğu, olacağı, olması gerektiği ve ayrıca tasarımın nesnesinin kendi içinde düzenlemeye konu olan öğelerinin neden, nasıl bir araya geldiği, geleceği, gelmesi gerektiği gibi soruların göndermede bulunduğu mimari tasarım alanının çekirdeğinde yer alan temel problemi sorgulayabilmek, açıklayabilmek, temellendirebilmek için oldukça kritik önemde bir kavramdır. Tüm bunların ötesinde mimari nesne ile onu çeşitli açılardan deneyimleyen öznelerin deneyim çerçevesini belirleyen şartların toplamı olarak da kavramsallaştırılabilecek bağlam, bu yönüyle mimari bilgi üretiminin sorunsallaştırılmasında da önemli rol oynar.

Mimarlık kuramında bağlam, diğer alanlarda yapılan tartışmalara koşut olarak 20. Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren araştırma ve tartışmaların odağında olmaya devam etmektedir. Bağlam mimarlık kuramı içinde örtük veya açık bir biçimde yer edinmeye başladığından beri oldukça farklı ontolojik çerçeve ve epistemik düzeylerde kullanılmaktadır.

Ontolojik açıdan kimi zaman fiziksel gerçeklik içinde (somutçu, nesne yönelimli) parça-bütün ilişkisine göndermede bulunurken, kimi zaman da sosyal gerçeklik içinde (özne yahut özneler arası yönelimli) parça-bütün ilişkisine göndermede bulunabilmektedir. Ontolojik kiplik anlamında ise kimi zaman var olana, kimi zaman var olması olanaklı olana (zorunlu veya olumsal), kimi zaman da var olması gerekene (etik-estetik) dair bir parça bütün ilişkisine göndermede bulunmaktadır.

Epistemik açıdan ise bağlam, bir yandan mimari nesneye konu edinen yargı, söylem veya bilginin anlam ve doğruluk koşullarına göndermede bulunan betimleyici (deskriptif) ve analitik bir kavram olarak karşımıza çıkarken bir yandan da tasarımı yönlendirici normatif temelli, tasarımı keyfilikten uzaklaştıran kural koyucu (preskriptif) ve doktriner nitelikte bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu çok boyutlu, çok anlamlı ve çok katmanlı yapısı çözümlenip ayrımlar ortaya konmadığında, kavram anlamsal belirsizlik nedeniyle hem pratikte hem de kuramsal alanda giderek işlevselliğini yitirmektedir.

Bununla birlikte mimarlıkta bağlam kavramı genellikle vasat mimari değerlendirme ve kritiklerde çoğu zaman mimari ürününün konumlandığı kentin fiziksel bütünlüğünün bir parçası olması bakımından ele alınmakta, bu somutçu ve nesne yönelimli ontolojik çerçeve içinde de biçimsel uyum arayışı gibi estetik açıdan indirgeyici bir bakış açısı ile de kavranabilmektedir.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışma mimarlık kuramında bağlam kavramının kullanımlarındaki farklardan yola çıkarak epistemolojik ve ontolojik açıdan çözümlemeler yapmakta ve böylece mimari nesnenin tek bir bağlam içinde değerlendirilmesinin yarattığı sorunları ortaya koymaktadır. Bu çalışma, mimari nesnelerin her zaman ona yaklaşımımıza bağlı olarak çok sayıda bağlamın parçası olabildiği, bu durumun çoklu- bağlam kavramı içinde değerlendirilebileceği öne sürmektedir. Ancak çoklu-bağlam kavramının kuram dizgeleri içinde işlevsel olabilmesi için bağlamın epistemolojik ve ontolojik açıdan mimariye yaklaşım biçimimize bağlı çözümlenmesi gerekmektedir. Böylece tarihsel çerçevede üretilen farklı bağlamsal yaklaşımların analitik bir çözümlemesi ile çoklu bağlam sorununun açıklanması amaçlanmaktadır. Bunu yaparken öncelikle bağlam üzerine düşünme ve çözümlemeyi gerektiren 2. düzey bir bağlamsallık araştırmasına gerek duyulmaktadır. Böylelikle bağlamın çok

anlamlılık nedeniyle giderek belirsizleşmesine karşı, ortaya konan ayrımlarla kavramsal açıklığının ve seçikliğinin sağlanması hedeflenmektedir.

Bu doğrultuda öncelikle kavramın mimarlık dışı diğer alanlarda kullanımını içeren bir kavramsal çözümleme ardından da mimarlık kuram tarihinden yapılan çözümlemeler doğrultusunda kavramın ortaya çıkışından başlayan bir tarihsel çözümleme sunulacaktır. Kavramın mimarlık kuram tarihinde hem yaratıcı bir anlama ve çözümleme, hem de yenilikçi bir yönlendirme aracı olarak farklı anlamlarda nasıl kullanıldığını örnekleriyle ortaya konulacaktır. Nihai olarak da toplanan materyalin ontolojik ve epistemolojik sorgulama araçlarıyla genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

3. Bulgular ve Tartışma

Bağlam kavramı, mimarlık kuramı içerisinde oldukça farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Tarihsel olarak çeşitlenip gelişen her kullanım bir diğerini dışlamamakta ancak farklı bir açıdan gerçekliği parçalarına ayırmaktadır. Dolayısıyla bu kullanımlar mimari ürün ile onu çevreleyen şartlar arasında farklı açılardan bir parça-bütün metafiziği kurmaktadır. Fiziksel çevre ile kurulan parça-bütün ilişkisi, kültürel, tarihsel çevre ile kurulan ilişkiyi dışlamamakta ya da varlık yerine olaya odaklanan bağlamsal yaklaşımlar birbirlerinin söylemlerini çürütememektedir. Ancak bunlar birbirlerinden farklı ontolojik katmanlarda bağlamsallıklar tanımlamaktadır. Yapılan çözümlerden elde edilen bu bulguya göre modern dünyada bağlam, öznelerin mimari nesneye yöneliminin işin içine katılmasını gerektiren çok boyutlu ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Ancak bu çok boyutluluk, ontoloji ile parça bütün ilişkisinin nasıl kurulduğu yönünde (fiziksel, toplumsal, tarihsel, oluş odaklı); epistemoloji ile de bu ilişkiden nasıl bir yargı üretebileceğimiz yönünde (betimleyici, normatif) çözümlere ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Bağlamın mimarlık kuramında yer ediniş sürecinde, ontolojik çerçeve içinde, çok büyük oranda da fiziksel boyutu ile kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Bu durum mimari tasarım deneyimi içerisinde tasarım nesnesine doğrudan yönelim alışkanlığı ile ilişkilidir. Tasarım nesnesini çevreleyen öğelerin belirlenmesi, tasarım sürecinin yürütülmesi ve anlamlandırılmasında oldukça önemlidir. Bu nedenle bağlam kavramsallaştırmalarında ontolojik çerçevenin ağırlık kazandığı görülmektedir.

Her tasarım süreci, aynı zamanda tasarım evrelerinde varılan kararların, edinilen bilgilerin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılar. Bununla birlikte tüm mimari süreçler gibi tasarım sürecini de konu edinen bilimsel ve kuramsal çalışmalar, tasarımı yönlendiren yargı ve bilgiler ile tasarım kararlarının, sorunsallaştırılmasını içermektedir. Bu durum da mimari bilginin bağlamının dikkate alınmasını dolayısıyla bağlam kavramının epistemolojik boyutu ile de ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

3.1. Dil ve Bilgi Kuramlarında Bağlam Kavramının Ortaya Çıkışı

Türkçede bağlam kelimesinin ilk anlamı destedir. Deste Türkçede, "cinsleri aynı veya birbirine yakın olan şeylerin bir arada bağlanmış, demet" anlamında kullanılmaktadır (TDK, 2022). İkinci anlamı ise; herhangi bir olguda olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü ve bağlantısıdır. Bu anlam ilki ile paralellik içinde olmasına karşın onu daha soyut bir çerçeveye taşır. İlk anlamın kullanılışı oldukça eski olsa da ikinci anlamın Türkçe'de tespit edilebilen ilk kullanılışı 1971'dedir (Nişanyan, 2018).

Bağlam kelimesinin İngilizce karşılığı 'context' kelimesi ile ifade edilmektedir. Etimolojisi Latince 'contextus'a dayanmaktadır ve bununda kökeni 'con' ve 'text' kelimelerine dayanmaktadır. 'Text', örmek, dokumak, 'con' da bir araya gelmek anlamlarını içermektedir. Dolayısıyla context örmek, dokumak için bir araya gelmek kelime anlamlarına gelmektedir (Oxford, 2018).

Bağlam'ın entelektüel düzeyde kullanılan, üzerine tartışmalar yürütülen bir kavram haline gelmesi genelde dil felsefesi, özelde ise göstergebilim alanında ortaya çıkan gelişmeler ile olmuştur. 19. Yüzyıl'ın sonlarıyla 20. Yüzyıl'ın başlarında düşünce tarihinde dilsel çözümleme yönteminin felsefe sorunlarının çözümlenmesinde merkezi öneme geldiği "dile dönüş" adıyla anılan önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. 'Dilsel dönemeç' (linguistic turn) olarak da ifade edilen bu dönemin ortaya çıkmasında çoğu felsefe probleminin dilin doğru kullanılmamasından kaynaklandığı yönünde bir düşünce etkili olmuştur. Konuya bu çerçeve de yaklaşan Bertrand Russel, Ludwig Wittgenstein, Rudolf Carnap gibi düşünürler kavramsal çözümlemeyi felsefenin en önemli yöntemi olarak ele almışlardır (İnan, 2013).

Yapılan çalışmalar içerisinde göstergebilim üç faktör açısından üç ana bölüme ayrılmıştır: Bunlardan ilki olan sentaks (sözdizim), dilsel ifadeleri gerek "kullanan" faktörünü, gerekse ifadelerin "dil-dışı karşılığı" faktörünü hesaba katmadan-incelemeindedir. Semantik (anlambilim), "kullanan" faktörünü hiç hesaba katmadan, dilsel ifadeleri sadece dile getirdikleri nesnelere (dil-dışı karşılıkları) açısından incelemektedir. Pragmatik (Edimbilim) ise, deyimleri "kullanan" faktörü açısından inceleyen göstergebilim (semiyotik) dalıdır (Grunberg, 1971).

"Örneğin, 'mavi' sözcüğünün Türkçede bir sıfat olması sentaktik; aynı sözcüğün mavi rengini dile getirmesi semantik, bu sözcüğün öteden beri Türkler tarafından mavi rengini ifade etmek için kullanılması ise pragmatik bir olgudur" (Grunberg, 1971).

Dilin nasıl kullanıldığını inceleyen pragmatik çalışma alanına işaret eden en temel kavram bağlam'dır. Bu çerçevede "bağlam, bir ifadenin anlamını belirleyen koşulların tümüdür. Dilsel bağlam "Bir deyim anlamını belirlemeye katkısı olan, bu deyim kapsayan daha geniş bir deyim" olarak tanımlanır (Grünberg ve Onart, 1976). Başka bir deyişle bir dil birimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim veya birimler bütünüdür (TDK). "Fiziksel bağlam ise ifadenin anlamın belirlenmesine katkısı olan yer, zaman, ifadeyi kullanan kişi gibi faktörlerden oluşur" (Grünberg ve Onart, 1976).

Bu çerçevede Paul Grice (1968) "sözel ima" (conversational implicature) kavramını ortaya atmıştır. Grice, bir tümcenin dildeki anlamı (sentence meaning) ile o tümceyi bir sözel bağlamda kullanan kişinin iletmek istediği anlam (utterer's meaning) arasında bir ayrım yapar. Örneğin birine saatiniz var mı?" diye sordüğümüzde amacımız o kişinin saati olup olmadığı konusunda merakımızı gidermek değil, saatin kaç olduğunu öğrenmektir. Öyleyse pragmatik açıdan bir ifadenin nihai anlamı onun kullanım koşulları, başka bir deyişle bağlamı, içinde aranmalıdır.

Benzer şekilde Wittgenstein (2008), "Tractatus" adlı çalışmasında ortaya koyduğu bağlamdan bağımsız olarak dil öğeleri ile dil dışı nesnelere eşleştirildiği gerçekçi dil anlayışını daha sonra terketmiş ve "dil oyunları" kavramıyla açıkladığı bağlamın ön planda olduğu bir dil anlayışına yönelmiştir. Felsefi Soruşturmalar adlı ders notlarında konuyu oyun kavramı üzerinden açıklayan Wittgenstein'a (2007) göre tüm oyunları oyun yapan bir ortaklık yoktur. Farklı durumları tek bir kavramla açıklayabilmemizin nedeni kavramların "aile benzerliği"dir. Kavramların göndermeleri ve dilin kuralları tıpkı bir oyunun oynanırken geliştirilip değiştirilmesinde olduğu gibi içinde bulunan bağlama göre değişir.

Bağlamın dilsel açıdan anlamı etkilemesi, epistemolojik açıdan da bir önermenin doğruluk değerini etkiler. Epistemolojik açıdan bağlam, önermelerin kimin için hangi zaman ve mekânda ortaya konulduğu ile ilgilidir. Epistemik açıdan önermelerin bilgi olabilmeleri, başka bir deyişle gerekçelendirilmeleri ve doğru kabul edilmelerinin bağlamsal olduğu savı üzerine geliştirilen yaklaşım epistemik bağlamsalcılık olarak tanımlanmıştır (Rysiew, 2016).

Bilgi için geleneksel doğruluk ve gerekçelendirme kuramlarından oldukça farklı bir yaklaşım ortaya koyan epistemik bağlamsalcılığa göre, öznenin bir önermeyi bilmesinin, başka bir deyişle gerekçeli bir şekilde o önermenin doğru olduğuna inanmasının olanaklı oluşu ancak bağlamsal koşullar yoluyla anlaşılabilir. Burada Epistemoloji açısından kritik olan fark, önermenin doğruluk koşullarının konvansiyonel epistemik kabullerden farklı olarak bilginin gerek ve yeter koşulları mutlak değildir. Bilgi kavramının anlaşılması için özne, önerme ve bilme koşullarının yani bağlamın göz önünde bulundurulması gereklidir (Baç, 2012).

Örneğin "Türkiye'nin Cumhurbaşkanı bir hukukçudur" tümcesinin öznesinin kime gönderme yaptığı zamana göre değişir. Belirli bir zamanda bu tümce doğru bir önerme dile getirirken, farklı bir zamanda yanlış bir önerme dile getirebilir. Benzer biçimde "Hava yağmurludur" gibi bir önerme de hem zamana hem de mekâna bağlı olarak anlam kazanır. Aynı anda dünyanın farklı yerlerinde bu tümceyi kullandığımızda, birinde doğru diğerinde yanlış bir şey söyleyebiliriz; ya da aynı yerde ama farklı zamanlarda kullandığımızda da durum böyle olabilir. Diğer yandan bazı durumlarda bir tümcenin dile getirdiği anlam o tümcenin kullanıldığı ortamın bazı özelliklerine, tümceyi kullananın ve dinleyicilerin niyetlerine, inançlarına bağlıdır (İnan, 2013).

Bilimsel açıdan nesneye yüklenen uzunluk, ağırlık, sertlik, pürüzsüzlük gibi yüklemelerin hepsi bağlam bağımlıdır ve tüm bunlar bir arada bilimsel kuramın iç tutarlılığını veya bağlamını oluştururlar. Ancak tüm bunların ötesinde bilimsel bilgi veya bunların bir araya gelerek oluşturdukları kuramların doğruluğunun gerekçelendirilmesi epistemik topluluk tarafından daha önce doğru olduğu kabul edilmiş bilgi ve kuramlara dayanılarak yapılır. Thomas Kuhn'un (1995) Bilimsel Devrimlerin Yapısı adlı ünlü çalışmasında "paradigma" kavramıyla ortaya koyduğu gibi kuramlar "olağan bilim" döneminde birbirine mantıksal tutarlılık içinde bağlıdır. Ancak giderek mevcut kuramlarla uyumsuz veya tutarsız yeni kuramların oluşmasıyla bilimsel devrimler gerçekleşir ve gerekçelendirme zemini değişir. Bu bakış altında burada Kuhn'un ortaya koyduğu şey, bilimsel kuramların da ancak tarihsel bağlam içinde anlaşılabilirliği.

İnsanı kültürel bir varlık olarak tanımlayan ve bu nedenle de insanın eylemine ilişkin herhangi bir açıklama getirebilmek için doğa bilimlerinden daha derin bir yöntem kullanılması gerektiğini düşünen Dilthey'de (2021), bir kavramı ya da eylemi anlamak için, içinde yaşanılan kültüre ve tarihsel bağlama bakmak gerektiğini vurgulamıştır. Dilthey'e göre, kültürel yapı, tarihsel bağlam içinde değişkenlik gösterdiğinden kavramları veya insana ilişkin eylemleri anlayabilmek ancak dönemin sosyal ve kültürel dokusuna sızmak ile mümkündür. Dilthey'in yaklaşımını geliştiren Hans Georg Gadamer de Hakikat ve Yöntem (2009) adlı çalışmasında anlamın sabit olmadığını, anlamın söyleyenin amacından çok yorumlayanın bağlamına göre belirlendiğini öne sürerek bağlamın her türlü insani ilişkinin çerçevesini belirlemekteki önemini ortaya koymuştur (Fırincioğulları, 2016).

3.2. Mimarlık Kuramında Bağlam Kavramı ve Bağlamsalcılık

3.2.1. Tarihsel arka plan

Avrupa'da sanayileşme ve bunun beraberinde gelişen kentlere hızlı göç olgusu kentlerde alt yapı, sıhhi yapılaşma ve kentsel donatıların yetersizliği gibi sorunları ortaya çıkarmıştır. 19. Yüzyıl'ın ortalarından itibaren kentlerin içine düştüğü bu durumdan kurtulması ve sağlıklı büyüyebilmeleri için "kent parkı" fikri gündeme gelmiştir. Kent parkları salgınları önlemek, temiz su depolamak, ışık ve havadan daha etkin yararlanmak, eğlence ve dinlenme mekanları yaratabilmek için Avrupa ve Amerika'da kentsel düzenlemelerde ve planlamalarda rağbet gören bir fikir haline gelmiştir.

Kuramsal arka planını "Tomorrow: A Peaceful Path to Real Reform" (1898) ve bunun geliştirilmiş versiyonu olan "Garden Cities of Tomorrow" (1922) ile Ebenezer Howard'ın oluşturduğu bahçeşehir fikri de bu anlayışa paralel olarak yeni kentleşmeyi adeta bir parkın, büyük bir bahçenin içinde yapılaşmasına kurgulamaya odaklanmaktadır. Böyle bir düzenleme içerisinde Ortaçağ'dan kalma dar, eğri yollar, ışık ve havanın girmekte zorlandığı sıkışık yapılaşmalar yerine yeşil örüntünün içerisinde birbirinden ayrı tasarlanmış, ışık ve hava sorunu bulunmayan, çok katlı ve daha büyük kütlede blokların tasarlanması kabul görmüştür. Kuşkusuz böyle bir yapılaşma anlayışının gelişebilmesi için, şehri tek elden planlayıp düzenleyecek sermaye birikimi, uzun mesafeleri hızla kat edecek motorlu taşıt teknolojisinin gelişimi, enerji alt yapısını sağlayacak teknoloji, çok katlı binalara erişimi sağlayacak asansör teknolojisi gibi yapılaşma, bina yapım ve kullanımına yönelik yenilik ve gelişmelerin sağlanmış olması gerekmektedir.

Modern mimarlık böyle bir ortamda Le Corbusier'in deyişiyle makine gibi işleyen (2005), okyanusun ortasında bir transatlantik gibi kendine yetebilen diğer binalardan ayrı, dikeyde gelişen tekil binaların tasarımına odaklanmıştır (Bonnemason ve Christine, 2017). Alan kullanımında verimliliğin esas alındığı yeni gelişen şehir içinde binalar ölçülebilir niceliklerin toplamı olarak hesaba katılan, böylece aklın denetimine açılan, gereksiz karmaşadan arındırılarak idealize edilmiş birbirinden ayırık birer öge olarak inşa edilmeye başlanmıştır. Böyle bir ortamda şehir artık, binaların birbirini etkileyerek ve birbirine eklenerek yan yana geldiği, sokak, meydan gibi bütünlüklü formlar oluşturmaktan uzak, soyut anlamda işlevlerine göre parçalara ayrılmış bölgelerin toplamıdır.

20. Yüzyılın ortalarına dek süren bu anlayış, sanayi devrimiyle yaşanan pek çok sorunu çözmüş ve gelişen yeni ihtiyaçlara önemli ölçüde cevap vermiştir. Modern mimarlık, tüm bunları yaparken de gerek fiziksel anlamda mevcut kent parçasından ayrılarak, gerek program itibarıyla yeni sorunlara yeni çözüm önerileri getirerek, gerekse de tarihsel biçim ve stillerle bağını kopararak yeni ve farklı olanın akıl yoluyla arandığı bir otonomi elde etmiştir.

Ancak modern mimarlığın elde ettiği otonomiye karşılık 60'lı yıllardan itibaren çeşitli eleştiriler ortaya konmaya başlanmıştır. Ortaya konan pek çok eleştirinin genel çerçevesi modern mimarlık ve şehircilik anlayışıyla yaratılan çevrenin pek çok açıdan birbirinden, şehrin geri kalanından ve tarihten kopuk, öğelerden oluşması ve bunun yarattığı iddia edilen çok boyutlu sorunlarla ilgilidir.

3.2.2. Fiziksel bağlam: Nesnel gerçekçilikten imgeselciliğe

Bu çerçevede Colin Rowe tarafından 1963 yılında Cornell Üniversitesinde yürütülen Kentsel tasarım yüksek lisans programında ortaya konan tartışmalar ve yaklaşımlar modern mimarlık ve kentleşme anlayışına alternatif olarak bağlamsalcılık (contextualism) yaklaşımının temellerini atmıştır (Caragonne, 1996). Ancak bağlamsalcılık kelimesinin mimarlık kuramı içerisinde ilk defa yer alması 1965 yılında gerçekleşmiştir. Colin Rowe'un Cornell stüdyolarındaki öğrencileri Stuart Cohen ve Steven Hurr'tün yazdıkları "Le Corbusier: The Architecture of City Planning" isimli yüksek lisans tezinde ilk kez bağlamsalcılık bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır (Schumacher, 1971). Daha sonra Colin Rowe ve Fred Koetter önce "Kolaj Şehir" (Collage City) adlı 1975 tarihli makalelerinde ve ardından da daha geniş bir kapsamla aynı addaki 1978 tarihli kitaplarında bağlamsalcılık yaklaşımının kavramsal ve kuramsal çerçevesini ortaya koymuştur.

Rowe ve Koetter'e göre (1978) modern şehirler içinde birbirinden ayrı duran obje binalar bir doku oluşturamamakta ve aynı sorunun bir devamı olarak artık açık alanlar yaratmaktadır. Başka bir deyişle binalar arasında kalan boşluklar geleneksel kentte olduğu gibi sokak, meydan gibi tanımlı, anlamlı, diğerlerinden ayırt edilebilen ve birbirine eklenilebilir ardışık karakterde açık alanlar oluşturamamaktadır. Tanımlı açık alanların oluşturulamaması ise yeni kentlerde kamusal yaşamın kısıtlanması anlamına gelmektedir. Ancak Rowe ve Koetter (1978) modern şehrin fiziksel karakterini eleştirirken, içinde yaşanan çağın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak geçmişe dönülemeyeceğinin, modern öncesi dönemin zaman içinde kendiliğinde oluşan kent karakterinin olduğu gibi yeniden üretilemeyeceğinin farkındadır. Bu nedenle çağdaş kenti farklı mimari tiplerin, farklı dönemlerden elemanların oluşturduğu bir kolaj olarak tanımlamışlardır. Böyle bir şehir yorumu devamında ise, içinde hem modern mimarlığın "ütopya" ve "ideal"lerini barındıran hem de tarihsel ve güncel "gerçek"i göz önünde bulunduran bir "radikal orta" kavramı ile yeni bir kentsel tasarım stratejisi önermişlerdir

Rowe ve Koetter'in (1978) kenti analiz yöntemi, kentin fiziksel özelliklerine belli bir soyutlama çerçevesinde odaklanmayı gerektirmektedir. Bu çerçevede sokaklar ve meydanların kamusal niteliğini açığa çıkarmak için şehir içinde inşa edilmiş mekanları -Nolli'nin Roma haritası'na atıfta bulunarak- plan düzleminde negatif olarak koyu renkte, açık mekanları ise pozitif olarak beyaz renkte, ifade etmişlerdir. Fred ve Koetter bu yöntemi Le Corbusier'in 1925 yılında hazırlamış olduğu gerçekleştirilmemiş Voisin Planlamasına uygulamışlardır.

Böylece elde etmiş oldukları şekil zemin planıyla binaları birer tekil obje olarak ele almakla ortaya çıkan çözümün kentin mevcut dokusuyla uyum sağlayamadığını, açık alanların kentin mevcut açık alanlarıyla gerek boyut gerek ölçeksel süreklilik bakımından bütünleşemediğini dramatik bir şekilde ortaya koymuşlardır.

Şekil-zemin planı hem eleştirel bir tespit hem binaların tekil objeler olarak değil kentsel açık alanların sürekliliğini sağlayacak biçimde çevreleri ile birlikte tasarlanmaları gerekliliğini göstermesi bakımından kentsel bağlamı tasarımın bir parçası haline getirdikleri için başarılı bulunup pek çok mimari tasarım çalışmasında sıklıkla kullanılmıştır.

Rowe ve Koetter için bağlamsalcılık, şehrin fiziksel karakterinin soyut bir çerçevede belirlenmesi ile ilgilidir ve bu karakterin yapılacak yeni düzenlemelerle tekrar edilmesini değil dikkate alınmasını, yorumlanmasını bir gereklilik olarak görmüşlerdir. Böylece bağlamsalcı tavır geleneksel kentsel karaktere duyarsız modernizm ile geçmişin olabildiğince sürdürülmesini gerekli gören gelenekselcilik arasında alternatif ve bir "radikal orta yol" olarak sunulmuştur. Ancak Rowe ve Koetter'in (1978) bağlamsalcı yaklaşımı zaman içinde hesaba katma ve yorumlama gibi işlevlerini yitirip salt bir biçimsel uyuma indirgendiği için eleştirilmiştir (Bilgin, 2001).

1960'larda kentin fiziksel karakterini ortaya çıkarmak amacıyla benzer bir bakış, Kevin Lynch tarafından (1960) geliştirilmiştir. Buna göre kentsel bağlam, kenti deneyimleyenlerin zihinlerinde oluşan imgelerle ilgilidir ve kentsel tasarımda bu bağlam belirleyici olmalıdır. Boston, Los Angeles ve Jersey City'i odağına alarak kentsel kuramını geliştiren Lynch'e göre kentsel bağlamı belirleyen öğeler beş başlık altında toplanmıştır. Bunlar; kimi zaman bir eşik, kimi zaman da geçişi sağlayan, yaya veya taşıt yolları gibi öğeleri anlattığı 'izler'; konut, sanayi bölgesi, park gibi farklı kentsel karaktere sahip alanları anlattığı 'bölgeler'; bu bölgelerin çeperlerini anlatan "kenarlar"; yolların kesişerek oluşturduğu kavşaklar veya yaya yollarının birleşerek oluşturduğu meydanlar gibi öğeleri anlattığı "düğüm/odak" ve son olarak da bir heykel, kule, dikkat çeken bir bina gibi noktasal referans kaynağı olabilecek "işaret öğeleri"dir. Söz konusu öğeler bir yandan fiziksel gerçekliğin bir parçasıyken diğer yandan da bunların insan zihnine yansıyan izdüşümleri olarak imgelerdir. Öğeler arası sıralanış, ilişkiler hem gerçekte hem de imgesel alanda kentsel bağlamı belirler.

Rowe ve Koetter ile Lynch'in ortak yanı bağlamı kentin fiziksel karakterinde aramalarıdır. Ancak Rowe ve Koetter bağlamı doğrudan deneyimlenemeyen, fiziksel dünyanın akıl yoluyla soyutlanmış bir formu olarak şekil-zemin planında ortaya koyarken, Lynch bunu duyular ile doğrudan deneyimlenen öğeler ve bunlar arasında tanımlanan ilişkilerde aramaktadır.

3.2.3. Kültürel bağlam: Biçimsel uyumdan yorumlayıcılığa

Mimarlıkta bağlam arayışları yalnızca kentin fiziksel boyutuyla sınırlı kalmamıştır. Herhangi bir mimari ögenin tasarımını etkileyecek bütün, aynı zamanda kentin ya da toplumun sosyo-kültürel yapısıyla da ilgilidir. Burada tasarımın bağlamsal çerçevesini belirleyen tasarımın kim için yapıldığıdır (Gülgönen 2001). Bunun da ötesinde tasarımın yapıldığı zamana yönelik gelişen bilinç de kültürel bağlamın belirlenmesinde etkilidir (Güzer, 2007). Bu bakımdan özellikle Rowe'un kentsel tasarım stüdyosunun tanımladığı çerçevenin dışına çıkan Stuart Cohen (1974), "Fiziksel Bağlam Kültürel Bağlam: Hepsini Dikkate Almak" (Physical Context/Cultural Context: Including it All) adlı makalesinde bağlamın kültürel boyutunu gündeme getirmiştir. Cohen burada modernizmi dışlayıcılık (exclusivism) kavramı çerçevesinde çözümler. Modern mimarlık, mimari üretimi gerçekleştiren kültüre dışlayıcı bir bakışla bakmakta, ortaya konulan genel geçer yaklaşımlar, fiziksel, biyolojik ihtiyaçları çerçevelemekte ancak hangi kültür için üretim yapıldığı önemini yitirmektedir. Buna karşın bağlamsalcılık, kapsayıcılık (inclusivism) kavramı çerçevesinde çözümlenmektedir. Bu anlamda binanın şekillenmesinde kültüre bağlı oluşturulan biçimsel, imgesel yaklaşım kapsayıcıdır.

Bu çerçevede Robert Venturi ve Denise Scott'un "Las Vegas'ın Öğrettikleri" adlı kitabında belirtilen postmodern yaklaşım içinde yapının bir hangar olarak kabul edildiği ancak imge oluşturmak amacıyla giydirildiği veya yapının tamamının bir imge olarak görüldüğü durum yapının üretildiği kültürü kapsar. Ancak Venturi ve Scott'un bina ölçeğinde ortaya koyduğu imge kavramıyla Lynch'in Kentsel imgesi arasında kültürel kapsayıcılık bakımından fark vardır. Lynch'in üzerinde durduğu kent imgesi her ne kadar Amerikan şehirlerinden yola çıkılarak kavramsallaştırılmışsa da belirli bir kültüre göndermede bulunmak zorunda değildir. Lynch'deki imgesel öğeler herhangi bir yapıyı çevrede ortaya konabilecek tümel bir nitelik taşır. Oysa Venturi ve Scott tek tek mimari varlıkların özelleşmiş kullanım bağlamına göre kendilerine ait oluşturmaya yeltendikleri tikel, biricik imgeye işaret eder ki bu da Lynch'in aksine kültürel kapsayıcılık gerektirir.

Thomas Schumacher de "Bağlamsallık: Kentsel İdealler ve Deformasyonlar" (Contextualism: Urban Ideals and Deformations) adlı çalışmasında Rowe'un yalnızca şekil zemin planında kalan bağlamsalcılığını tasarımı rastlantısal ve keyfilikten uzaklaştırıcı bir yaklaşım olarak tanımlarken, bağlamın yalnızca bu çerçevede biçimsel karakteri ile ele alınmasının da geometriye aşırı bağımlılığın getirdiği sınırlayıcılık, bu çerçevede ortaya çıkan bir gelenekselcilik ve binaların tarihi anlatmaya yönelik potansiyelinin hesaba katılamaması gibi sorunlar içerdiğini belirtmiştir. Bu çerçevede Rowe'un şekil-zemin planında yer alan şekil-zemin analizinin yeni tasarım için sınırlayıcı olmaması, yeni tasarımın kolayca mevcut olanla uzlaşmaya girmemesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bu anlamda Rowe'un bağlamsalcılığına farklı bir bakış getirerek mevcut durumla girilen ilişkide zorlayıcı koşulları da içeren "farklılaştırılmış bina" kavramını ortaya atmıştır (Nesbitt, 1996). Farklılaştırılmış bina, Cornell ekolünü takip ederek modern şehir ile geleneksel arasında çağın gerekleri ve yerin koşullarını yorumlayarak elde edilen bir sentez ürünüdür.

Bununla birlikte Schumacher, bağlamsalcılığın zaman içinde deformasyona uğradığını belirtmiş, modern şehircilikle geleneksel kenti uzlaştırma arayışlarının mimari stille ilişkilendirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Nesbitt, 1996). Bu nokta, Schumacher ve Cornell Ekolünün Venturi ve Scott'un yaklaşımından farklılığını göstermesi bakımından önemlidir. Kültürel bağlamı, tarihin kalıplaşmış stilleri ile bir uzlaşma bütünleşme aracı olarak görmek değil belirli soyutlama düzeyinde elde edilen kentsel form içerisinde aramak kabul edilen genel çizgidir.

Cornel ekolünün ortaya koyduğu fiziksel bağlamsallığı bu çizgi içerisinde genişleterek sosyal, kültürel, ekonomik vb. toplumsal boyutu da bağlamın bir parçası içinde değerlendiren çalışmalar arasında Steven Hurtt'ün "Kentsel Biçim Üzerine Varsayımlar" (Conjectures on Urban Form), Stuart Cohen'in "Fiziksel Bağlam Kültürel Bağlam: "Hepsini Dikkate Almak" (Physical Context/Cultural Context: Including it All); William Ellis'in "Şehircilikte Tip ve Bağlam" (Type and Context in Urbanism); Steven Peterson'ın "Kentsel Tasarım Taktikleri" (Urban Design Tactics) ile "Mekân ve Anti-Mekân" (Space and Anti-Space) sayılabilir.

3.2.4. Fenomenolojik bağlam: Mekândan yere

Mimarlık kuramında bağlam tartışmalarını farklı boyuta taşıyan bir kavram da yer kavramıdır. Yer, modern mimarlığın ölçülebilir, nicelleştirilebilir, böylece kolayca hesaba katılabilir, nesneleştirilebilir mekân kavramı karşısında konumlandırılmıştır. Bu bakımdan yer; mekânın aksine işlev, geometri, program gibi soyut çerçeveler içinde ifade edilemeyen, buna karşın doğrudan deneyimleyen kişinin dış dünya ile kurduğu ilişki sonucu yarattığı anlamsal dünya ile ilgilidir. Bu bakış açısı mimarlık kuramına fenomenoloji kuramları aracılığıyla geçmiştir.

Tipik bir fenomenolojik yaklaşımda, nesnenin varlığını öznenin önce kabul ederek özneyi ona ulaşmaya çalışan bir varlık olarak konumlandıran klasik aydınlanmacı bakış açısının aksine deneyimleyen öznenin bakışı esastır. Yani belirlenmiş nesne, öznenin bağımsız olarak var değildir, öznenin bakış açısına (yönelimine) göre belirlenerek varlık kazanmaktadır. Bu nedenle de öznenin duyumsadığı dünyanın ötesinde genel geçer bir takım soyut çerçeveler içinde nesnenin varlığını göstermeye çalışan anlatılara şüphe ile yaklaşılmalıdır. Modern takvim, harita, plan, kesit gibi analitik anlatımlar ile çeşitli kavramsal şemalar bu anlamda özne ile onun duyumsadığı dünya arasına giren soyut çerçeveler olarak değerlendirilebilirler.

Böyle bir yaklaşım, mimarlıkta modernizmin üzerinde durduğu tüm kuramsal çerçeveyi sorgulamaya açma potansiyeline sahip olduğu gibi Cornell bağlamsalcılığının da kentsel forma yönelik soyutlamacı tavrını sorunsallaştırır. Bağlamı belirleyen çevre ile onu deneyimleyen öznenin arasına giren her tür soyut gösterim paranteze alınmalı (fenomenolojik indirgeme) böylece özne ile nesne ayırımına son verilmelidir.

Heidegger'in bilen özne (dasein) üzerinden ortaya koyduğu varlık sorunsalı ve "İnşa İkamet Düşünmek" (Building, Dwelling, Thinking) gibi mimarlık alanı ile zengin metaforik bağ kuran anlatıları (1997) ilkin Norberg Schulz (1980) aracılığıyla mimarlık gündemine taşınmıştır. Schulz, bu çerçeve içinde antik dönem düşüncesi içinde karşımıza çıkan "yerin ruhu"nu (genius logi) mimarlık alanında yeniden kavramsallaştırmıştır. Yerin ruhu, malzeme, renk, doku, şekil gibi öznenin duyumunda dolaysız yer edinen bir bütünlüktür. Schulz bunların oluşturduğu bütünü "çevresel karakter" olarak açıklar. Birey, çevresel karakteri onu saran bir "atmosfer" gibi hisseder ve böylece karakter farklılıklarına bağlı olarak yeri/yerleri zihninde var eder.

Fenomenolojik bakışa göre mimarlıkta bağlamı belirleyen, çok sayıda ögeyi bir bütün halinde kavramamızı sağlayan şey yerdir. Fenomenolojik bakış içinde bağlamın kurulması özgül yer deneyiminden yola çıkarak gerçekleşir. Bu bakımdan mimarlıkta yer, mimari varlıkların temsilleri yerine mimari varlıkların kendisine geri dönüş olarak da görülebilir. Böylece öznenin deneyimleri üzerinden mimari varlıkları çok çeşitli ve farklı boyutlarda yeniden temsil etmenin öne açılmış olur. Yer bağlamı içerisinde yalnız morfolojik açıdan kentsel form anlamında değil, topolojik açıdan eğim, yönlenme gibi arazi koşullarını içeren fiziksel boyut da yer bağlamının bir parçası olabilmektedir. Bunun yanı sıra, algı, anlam, estetik çerçevede psikolojik boyut da yer bağlamının bir parçası olarak görülebilir. Tüm bunların da ötesinde zaman, bellek ve tarihsellik gibi burada ve şimdiyi aşan değerlendirmeler de yer bağlamının bir parçası olarak görülebilir. Farklı deneyimlere bağlı geliştirilen

bütünsellikler farklı bağlamları oluşturur. Böylece yer, bu bağlamların toplamı veya bağlamların bağlamı olarak karşımıza çıkar.

Bu bakımdan ilk kez kentsel doku anlamında ortaya atılan bağlam, yerin kavranışında bir faktör olarak görülebilecek daha özelleşmiş disipliner bir terimdir (Isenstadt, 2005), ve bir alt kavram olarak yerin belli özelliklerini tanımlar (Letherbarrow, 1993).

3.2.5. Tarihsel bağlam: Uyum ve analogi

Aldo Rossi (2006), bu anlayış içinde sınırlandırılmış bağlam kavramını kentsel araştırmaya engel olarak değerlendirir. 1966 yılında yayınlanan "Şehrin Mimarisi" (Architecture of The City) adlı çalışmasında tarihi araştırmanın konusu olarak yer (locus) kavramı üzerinde durmuştur. Locus "olay"ı (event) da içerecek biçimde belirli bir yerdir. Rossi, locus kavramı çerçevesinde kent ile mimarlık, anıt ile bağlam arasındaki ilişkinin ortaya konulabileceğini, tasarımda özgünlüğü yaratan şeyinse bu ilişkide aranması gerektiğini öne sürmüştür. Kısıtlanmış çerçevede bağlam, yeri karakterize eden anıtın ve onun en önemli bileşeni stilin gözden kaçmasına neden olur. Mimari stil ve devamında anıt, kentsel tarih içinde onu yaratan toplumun tercihlerini yansıtan, somut olarak analiz edilebilecek bir gerçekliktir. Bu gerçekliği analogi yoluyla yeniden üreten ise toplumsal bellek ya da kolektif hafızadır. Yer kavramı ile bu tarihsel bağlam görülüp incelenebilirken, sınırlandırılmış anlamda bağlam kavramıyla bunu yapmak olanaklı değildir.

Bu çerçevede Rossi'nin sınırlandırılmış anlamda bağlama karşı çıktığını ancak tarihsel bir çerçevede yeri bir bağlam olarak değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Burada bağlam, yapı çevrenin soyut bir çerçevede analiz edilip kavranması ile ilgili değildir. Rossi bunun ötesinde, tarihsel çerçevede yer imgesini oluşturan anıtsal yapılarla stilistik açıdan ilişki kurmayı önermektedir. Dahası bu tarihsel yapıların analogik yorumlar içinde yeniden kullanılmasına bir kapı aralamaktadır. Bu durum, modernizmin işlevle ilişkilendirilmiş ve idealize edilmiş soyut form anlayışına ciddi bir karşı çıkış olarak değerlendirilebilir.

Ancak bu durum yerin kavranışıyla ilgili paradoksal bir durum yaratır. Bir taraftan yeri var eden gerçekliğin onu yaratan tarihsel stillerde aranması gerektiği iddia edilirken, stillerin onları yaratan tarihsel bağlamdan kopararak bugün yeniden üretilmesi, yerin tarihsel bağlamını belirsizleştirmektedir. Çünkü tarih içi boş bir zaman cetveli değildir. İnsanın değişen yapıp etmelerinin, eylem ve olayların bütünüdür. Stillerin analogi yoluyla tekrarı, bu çerçevede araştırılacak bir tarihselliği, dolayısıyla da tarihsel bağlamı ortadan kaldırmaktadır.

Eisenman (1984), bu durumu kitabın Amerikan basımına yazdığı önsözde şöyle ifade eder: "Analojinin zamanı, tarih ve hafızanın bu çift odaklı merceği, kronolojik zamanı (olayların zamanını) ve atmosferik zamanı (yerin zamanını) içine alarak yıkar... Analojinin yeri böylece gerçek şehirden soyutlanır... Analojinin yeri bir hiçbir yerdir; ama tam da hem tarih hem de hafızadan kaynaklandığı için modernist ütopyanınkinden farklı olan hiçbir yer..."

Rossinin tavrını mimari bağlamın epistemolojik yorumu açısından iki boyutta değerlendirmek mümkündür. İlki var olan veya var olmuş olanın araştırılması anlamında toplumbilimsel, tarihsel boyuttur. Bu çerçeve içinde Rossi, Cornel bağlamsalcılığı içinde görülemeyene dikkat çekip, görünür hale getirmeye çabasıdadır. Toplumsal gerçekliğin fiziksel varlıklar üzerinden inceleme nesnesi haline getirilmesinin bilimsel açıdan anlamlı bir karşılığı vardır. Var olanın betimlenmesi için yeni bir yol önerilmektedir. Diğer boyut ise Rossinin var olanı aşarak, var olması gereken üzerine yaptığı değerlendirmelerdir ki bu da norm koyucu olması bakımından normatif (düzgüsel) bir niteliktedir. Normatif nitelikli kuramların bilimsel nitelikleri yoktur. Çünkü olması gereken üzerine getirilen önermeler, kuramlar doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir bir nitelikte değildir. Bunlar, belirli bir değeri referans olarak temellendirilme ihtiyacı duyulan önerme veya kuramlardır. Bu nedenle de etik veya estetiğin bilgi alanı içinde değerlendirilebilirler.

3.2.6. Bağlamsal yorumsayıcılık: Eleştirel bölgeselci yaklaşım

Bu bakımdan Venturi'nin pragmatik veya Rossi'nin tarihselci tavrı özellikle etik temellendirme açıdan güçlü eleştirilerle karşı karşıya kalmışlardır. Bu bağlamda ele alınabilecek en güçlü eleştiri "eleştirel bölgeselcilik" kuramı çerçevesinde ortaya konulmuştur.

Bir kavram olarak eleştirel bölgeselcilik ilk kez 1981 yılında yayınlanan "Izgara ve Yol" (The Grid and the Pathway) isimli makalede Tzonis ve Lefaivre (1985) tarafından ortaya konulmuştur. Kuram daha sonra Kenneth Framton (1983) tarafından önce 1983 yılında "Eleştirel Bölgeselciliğe Doğru: Mimari Direniş için Altı Nokta" (Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance) isimli çalışma ile geliştirilmiştir.

Eleştirel bölgeselcilik bir yanda küresel modernizm üzerinden yapılagelen eleştiriye ek olarak modernizmin yeknesaklaştırıcı, kimliksizleştirici etkisine karşı bir tutum geliştirirken diğer yanda da tarihi daha eskilere dayanan milliyetçi, ideolojik bölgeselcilik ile yeri gerek pragmatik bir açıdan gerekse anlamsal açıdan araçsallaştıran Venturi ve Rossi gibi "postmodern" kanata karşı eleştirel bir tutum geliştirmenin arayışındadır (Tzonis, 2003).

Tzonis ve Lefaivre (1996) eleştirel kuramlarını geliştirirken Habermas'ın "nesnel yanılsamanın çözülmesi" (dissolve of objective illusion) ile Rus edebiyat kuramcılarında Shklovsky'nin "aşinalığı bozma" (defamiliarization) kavramına atıfta bulunurlar. Nesnel yanılsamanın çözülmesi, dönüşlü (reflexive) düşünce ile ilgilidir. Dönüşlü düşünce ise düşüncenin kendi üzerine dönmesidir. Düşünenin düşündüğünü düşünmesidir. Belirli bir mimari nesneye yönelen özne, dönüşlü düşünce içinde onu sabit ve pasif bir şekilde kavramaz, nesne hakkındaki yargılarını verili ve değişmez kabul etmez. Nesneyi algılayış biçimi ve nesne üzerine geliştirdiği yorumlar üzerine düşünür. Böylece özne kendine mesafelenerek nesneyle olan ilişkisini sorunsallaştırıp eleştirebilir duruma gelir. Bunun sonucunda kendinden bağımsız bir sözde nesnellik içinde gördüğü yanılsamalı durum çözülür. Özne böylece dünyaya bakışındaki yapaylığın farkına varır (Geuss, 2002).

Dönüşlü düşüncenin, modern öznenin geleneksel dünyaya ait öznenin ayırt edici bir özelliği olduğu düşünüldüğünde Rossi'nin öne sürdüğü geleneksel dünyada gerçekleşen anoloji, mimesis, taklit, stilistik tekrar gibi yönelimlerin modern özne için biraz sorunlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü modern özne farklı seçenekleri görüp değerlendirecek, böylece kendi bakışını nesneleştirebilecek çok sayıda düşünsel aygıtla donanımlıdır.

Aşinalığı bozma ise nesnel yanılsamanın bozulmasında araçsallaştırılabilecek bir sanatsal tekniktir. Bu teknik içinde izleyiciye tanıdık ve yaygın olan biçimler değişik ve yabancı bir biçimde sunularak izleyicinin algılarının güçlendirilmesi, farkındalığının artırılması, amacıyla kullanılır. Böylece izleyici alışageldiği algılama biçimini terk ederek, tekrar düşünmeye başlar. Aşinalığın bozulması ve nesnel yanılsamanın çözülmesiyle özne, pasif bir izleyici olmaktan çıkarak mimari ile diyalog kurabilecek aktif, bilişsel bir deneyim yaşayacaktır.

Eleştirel bölgeselcilik, yerel niteliklerin, analogik stil tekrarlarının, tarihin bir biçimler deposu olarak görülüp ticari bir çerçevede kullanılmasına, dolayısıyla yer bağlamının böyle yorumlanmasına ciddi bir karşı çıkış ortaya koymaktadır. Eleştirel bölgeselcilikte bağlama yaklaşım; yer tanımlayıcı olarak ifade edilen fiziksel, kavramsal elemanların tanıdık gelecek bir şekilde değil, farklı ve yabancı bir şekilde bir araya getirilmesine olanak sağlar. Başka bir anlatımla bu öğeleri kullanma biçimi hem tasarımcı hem de deneyimleyen için mesafelidir, otomatikleşmiş algı bozulduğu için bu durum bazen rahatsız edici bazen de anlaşılması güç olabilir. Shklovsky'nin deyişiyle bilinci iğneler (pricking the conscious). Şiirsel bir araç olan "aşinalığı bozma" tekniği seçildiğinde, izleyici bina ile kurduğu diyalogda imgeleme başvurur. Bu da izleyiciyi "üstbilişsel" bir duruma getirir (Tzonis, 1996).

Burada eleştirel bölgeselciliğin hem bir yeri ya da bölgeyi anlayıp kavrayarak inceleme nesnesi haline getirmede, hem de bunun bir bağlam olarak yeni tasarımları nasıl etkileyeceği konusunda belirli, somut normlar tanımlamadığı açıkça görülmektedir. Bağlamla nasıl ilişki kurulacağından çok nasıl ilişki kurulmaması gerektiğinden yola çıkılmaktadır. Amaç pratik sorunların nasıl çözüleceğine yönelik bir reçete ortaya koymaktan çok, mimarlığı araçsallaştırmadan ve mimarlığın otonomisini yitirmeden bağlama nasıl yaklaşılacağı ile ilgili ipuçları aranmaktadır.

Frampton (1992) da eleştirel bölgeselcilik yorumunda Tzonis ve Lefaivre gibi bağlama karşı belirli bir normatif çerçevede yaklaşmamaktadır. Mimari varlıkları serbest duran bir nesne olarak değil yer ile ilişki içinde tasarlanması gerektiği kabulünün ardından bu ilişkinin niteliğini sorunsallaştırmaktadır. Ona göre mimarlık, yapılı çevrenin sahnesel bölümlerinden oluşan bir seriye indirgenmemesi gereken tektonik bir gerçekliktir.

Frampton (1992), mimarlığın tektonik gerçekliğini ortaya çıkaran unsurların doğal çevreyle ilişkisinin önemi üzerinde durur. Bir yapı, topografyadan yerel ışığa, iklimden diğer özel şartlara kadar yere özgü etkenlerle şekillendiği ölçüde bölgesel bağlama katılır. Özellikle ışık, eserin tektonik hacmini ve değerini ortaya koyar. Frampton'un Cornel ekolünün göz ardı ettiği bir boyut olarak doğal çevreye yaptığı vurgu ile fiziksel bağlamı genişletmesi önemlidir.

Ancak günümüzde medyanın yaygınlığı, enformasyonun deneyimle yer değiştirmesine; bu da mimarlığın hakikatının yerini özellikle görsel enformasyonun almasına neden olmaktadır. Frampton'a göre (1992) çevre ayrıca yalnızca görsel değil diğer duyuyla da deneyimlenir. Farklı düzeylerdeki aydınlatma, sıcaklık, nem, hava hareketleri, farklı kokular, farklı malzemelerin neden olduğu sesler, insanın duruşunu etkileyen döşeme bitişleri gibi tamamlayıcı elemanların yarattığı duyu çevre deneyimini ve dolayısıyla da bağlamı etkiler.

Frampton (1992), kültürel bağlamda ise yerel biçimlerin tekrar edilmesi yerine bunların gerektiğinde yabancı elemanlarla birlikte bütün içinde kullanılmasının mümkün olabileceğini, böylece ne teknoloji ne göndermeler düzeyinde kısıtlama olmaksızın çağdaş yer-yönelimli kültürün geliştirilmesine çaba harcanması gerektiğini ifade eder.

Eleştirel bölgeselcilikğin ortaya koymaya çalıştığı sağduyulu tutuma eklenilebilecek yaklaşımlardan biri de Steven Holl (2007) tarafından ortaya konmuştur. Holl'e göre binanın bağlamsallığı konumlandığı yerde sağında ve solundaki binalarla uzlaşmaya girerek onları taklit etmesi anlamına gelmemelidir. Gerektiğinde belirli bir yer için yapılmış tasarım içsel koşulların ters-yüz edilmesi ile de gerçekleştirilebilir. Bağlamsal ilişkiler, yalnız alan, arazi, oran gibi kavramlarla açıklanamayacak denli karmaşık bir çözümleme gerektirir (Güzer, 2000).

3.2.7. Oluş bağlamı

Çeşitli eleştiri ve bakış açılarıyla anlamsal kapsamı genişleyen bağlamsalcılığa yeni bir eleştiri veya yorum kazandıracak son göze çarpan yaklaşım ise varlık yerine olayı temel alan yaklaşımdır. Rossi'nin de belirttiği gibi (2006) yeri yahut locus'u yaratan artifaktlar olduğu kadar olaylardır. Olaylar gerçekleştikleri mekanlar için sürekli olarak anlam üretmemizi sağlayarak mekanları yerlere dönüştürürler. Mimarlık etkinliği de bu çerçevede hem inşa faaliyeti hem de bunun üzerine geliştirilecek söylem ve tepkilerle olay üretme kapasitesine sahiptir.

Ancak bunun da ötesinde olaylar, yerlerden bağımsız olarak kendi aralarında anlamlı bir bütünlük oluşturabilirler. Bu çerçevede tek tek olayları birbirleri ile ilişkilendirdiğimiz bu bütünü de bağlam olarak görmek mümkündür. Belirli bir tarihsel anlatı bu anlamda meydana gelen olayların bağlamını ortaya koyabileceği gibi politik bir ideoloji de yapılan eylemlerin bağlamı olabilir.

Gerçekliği somut varlıklar yerine olaylar, eylemlerin toplamı olarak görmek ontolojik açıdan önemli bir değişikliğe işaret eder. İlkçağda ilk defa Herakleitos tarafından temelleri atılan, 20. yy ise Alfred North Whitehead tarafından dizgesi oluşturulan, Bergson, Dewey özellikle de Deleuze tarafından geliştirilen süreç felsefesi olayı ya da oluşu somut nesnelere önüne koyan bir ontolojik çerçeve kurar (Güçlü ve diğerleri, 2002).

Böyle bir ontoloji etrafında tanımlanan mimari bağlam, mimari varlıklar yerine mimari olayı ön plana alır. Mimari olayın bağlamı olayın gerçekleştiği yakın çevre ile ilişkili olmak zorunda değildir. Modernleşme süreci öncesinde, geleneksel dünyada olaylar yerle sıkı bir ilişki içerisindeyken günümüzde dünyanın farklı yerlerinde gerçekleşen olaylar iletişim teknolojisinin de sunduğu olanaklarla bir ağ sistemi içinde birbirlerini hızla etkilerler. Herhangi bir mimari ürünün nedenselliğini belirleyen, ona anlamını veren bağlam yakın çevresinden çok daha uzaktaki etkilerden şekillenebilir. Tüm bunlar mimari nesnelere için bir yersizleşme sürecini başlatırken yeni bağlamsal çerçevelerin de ortaya çıkmasına olanak tanır (Koçyiğit, 2007).

Bu çerçevede Tschumi (1996) biçim ve içerik, program ve fiziksel bağlam, strüktür ve anlamı bir arada gören klasik yaklaşımların aksine tasarımıda "bağımsızlık", "kopma" gibi kavramları kuramsal ve sistematik araçlar olarak kullanmıştır. Ona göre program-bağlam gibi sentezler çağdaş kentteki değişkenlerin karmaşıklığı nedeniyle gerçekleştirilemezler. Yer ve klasikleşmiş bağlamsal yaklaşımlar birer gerekçelendirme aracı olma niteliklerini yitirmişlerdir. Tschumi'ye (1993) göre, olay ve eylemin

kesişiminin getirdiği dinamik bakış açısı yeni bir mimarlık tanımı verir. Program ve olay yeni mimarlığın bağlamıdır.

Günümüz mimarlık pratiği ve söylemi içinde öne çıkan Peter Eisenmann, Peter Zumthor, Rem Koolhaas, Herzog de Meron, gibi kuramcı mimarlar da mimarlıkta tanımlanan konvansiyonel bağlamın sınırlarını genişletmek, olayı bağlamın önemli bir bileşeni gibi görmek eğilimindedirler.

4. Sonuç ve Öneriler

Dil felsefesi ve epistemoloji gibi bağlamın ilk kullanılmaya başlandığı alanlarda bağlam, göstergenin veya yargının anlamını belirleyen çevresel şartlar olarak görülmektedir. Bu bakımdan bağlam öznenin nesne ile karşılaşmasını veya özneler arası şartları tanımlamaktadır. Bu nedenle bu alanlarda bağlam nesneden çok öznenin içinde bulunduğu durumunu açıklayan bir kavram olarak görülebilir.

Oysa mimarlıkta durum en azından kavramsallaştırmanın ortaya çıkışı çerçevesinde bu çerçevenin dışına taşmaktadır. Bağlam, özellikle Rowe ve Koatter'in (1978) çalışmaları ile Cornell Ekolünde parça-bütün ilişkisi içinde nesnelere arası ilişkileri ortaya koymaktadır. Yapı elemanlarının yapının nasıl bir parçası olduğu; yapının, topografya veya kentin nasıl bir parçası olduğu gibi durumları açıklamakta kullanılmaktadır. Kavramsallaştırma Hurtt, Cohen, Ellis, Peterson'un çalışmalarında giderek, fiziksel çerçeveden, tarihsel toplumsal, kültürel çerçeveye kaysa da mimari bağlam, öznenin durumunu ortaya koyan bir işleve sahiptir. Hatta bu durumun, Tschumi'nin çalışmasında olduğu gibi oluşu ön plana alan bağlamsal yaklaşımlar için de geçerli olduğu görülmektedir. Çünkü, tarih, kültür veya olayı merkeze alan kuramsallaştırmalar fiziksel gerçeklik yerine toplumu veya bireyi koymamakta, bunun yerine yine toplumun ürettiği fiziksel gerçekliği esas almaktadır. Rossi ve Venturi'nin örtülü olarak bağlamsallıkla ilişkilendirilebilecek çalışmalarının da son kertede bağlamsal çerçeveyi ontolojik zeminde kurduğu görülmektedir. Mimarlık kuramlarında bunun tek istisnası fenomenolojik yaklaşım gibi görülebilir ki, burada sürekli değişip dönüşen öznel şartların belirleyiciliği esastır.

İncelenen çalışmalar sonucunda ontolojik açıdan yapacağımız genel çözümlerle bağlamı birkaç farklı şekilde kategorize edebilmekteyiz. Mimarlık ürününü çevreleyen şeyler nedir sorusuna verilecek yanıtı göre farklı bağlamsallıklar tanımlanabilmektedir. Bunlar yalnızca elle tutulup duyularla algılanabilir olan somut varlıklar olarak görüldüğünde fiziksel bağlam tanımlanmaktadır. Buna karşın modern şehircilik ya da mimarlık örtülü olarak, belirli soyut çerçeveler içinde tanımlanan şeyleri var kabul ederek, yapıyı çevreyi işlevsel ilişkiler açısından bir bağlam olarak görebilmektedirler. Bu yönüyle toplumsal bağlamdan bahsedebilmekteyiz. Bunun dışında bağlamsal açıdan yapıyı çevreye ilişkin biçimi ön plana alan yaklaşımlar, somut varlıklara gönderme yapar gibi görünse de aslında bunların belirli bir kültürün oluşturduğu anlama göndermede bulunmaktadırlar. Mimarlıkta bağlamı kültürel açıdan ele alan kuramları da bu çerçeve de değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla var olanlara ilişkin bağlamın tanımlanmasında örtülü olarak kabul edilen ontolojik çerçeve belirleyici olmaktadır.

Bu durum ontolojik kiplikler açısından değerlendirildiğinde mimarlık kuramlarının ilgi alanı yalnız var olanlar değil aynı zamanda var olması gerekenlerdir. Bir tasarım etkinliği olarak mimarlığın ilgi alanı ise var olacaklardır. Ancak bu da fütüristik anlamda var olacakların sadece bilinmesi ile ilgili değil var olacakların kabul edilen normlar, değerler çerçevesinde yönlendirilmesiyle ilgilidir.

Mevcut duruma yönelik değer yönelimli mimari eleştiri doğrultusunda bağlam, tasarım etkinliği için de normların belirlenmesini sağlamaktadır. Bu durumda mevcut bağlamla yeni tasarım nesnesi arasında kabaca kabul ve ret ekseninde farklı seçenekler gündeme gelebilmektedir. Bağlamla yeni tasarım nesnesi arasında; içinde eriyerek uyum kurma, analogi, eklenerek bütünün parçası olma, yok sayma, değiştirme, dönüştürme, karşıtlık, yok etme gibi farklı seçenekler gündeme gelebilmektedir. Tüm bu seçeneklerden yalnız biri değil birden fazla seçenek de yeni tasarım nesnesinin bir arada normatif çerçevesini belirlemekte etkili olabilmektedir. Hangi seçeneğin ne amaçla seçildiği mimari tasarımın problematiğini ve genel kavramsal stratejisini belirlemesi bakımından oldukça önemlidir.

Mimari tasarım etkinliği çerçevesinde mimari bağlamın önemi, var olanların çözümlemesinin ötesinde var olması gerekenlerin temellendirilmesi ile ilgilidir. Bunun için öncelikle var olanların belirli bir değer çerçevesinde eleştiriye konu edilmesi esastır. En genel değer olarak verilebilecek mimari iyi; kullanılabilirlik, verimlilik, ekonomiklik gibi nicel ölçme modelleri ile uyumlu değerler bütünü olabileceği gibi kamusal yaşantı, tarihsel bütünlük, toplumsal barış gibi nitel yorumlamaya elverişli değerler bütünü de olabilmektedir. Mimari iyunin hangi değerler çerçevesinde çözümleneceği mimari eleştiri öznesinin içinde bulunduğu bağlamla ilgilidir. Buna göre bir yandan var olanların çözümlenmesi konusundaki ontolojik kabuller belirlenirken bir yandan da bunun eleştirel çerçevesi ortaya konabilmektedir. Benzer şekilde iyi değeri çerçevesinde geliştirilebilecek etik yönelimli bir eleştiri yerine güzel değeri çerçevesinde estetik yönelimli bir çözümlenme ve eleştiri çerçevesi oluşturmak da mümkün olabilmektedir. Böylelikle mimari bağlam yalnız var olan parçaların nasıl bir bütün oluşturduğunu betimlemekte kullanılmayıp aynı zamanda bu parça bütün ilişkisinin yeni ortaya konacak tasarım nesnesi için öznel keyfiliklerin yerini alacak bir kural tanımlanması ya da tartışma zemini oluşturacak norm ortaya konulmasında kullanılmaktadır. Bunun altında mimarlığın hem var olanları çözümlenip araştıran bir bilgi alanı hem de var olması gerekenlerle ilgili normatif bakış geliştiren bir tasarım etkinliği olması yatmaktadır. Bu bakımdan hem bilginin üretilme bağlamı hem de bunun yorumlanarak normatif bir yargıya ve eyleme varma bağlamını ayrı ayrı dikkate almak gerekmektedir.

Mimari nesne ile etkileşim içinde olan, onu buldukları konuma göre farklı bakış açıları içinde deneyimleyen özneler, yapı çevre için farklı farklı bütünlükler tanımlayacaklardır. Örneğin bir yatırımcı için yapı çevre ekonomik bir bağlamda değerlendirilirken bir sanat tarihçisi için bu anlamlı olmayabilecektir. Öyleyse öncelikli olarak var olanları çözümlenmekte kullanılan mimari bağlamı ontolojik çerçevede tartışmadan önce bunu kuran öznenin amaçları, ilgisi, yönelimi etrafında tartışmak bilgi kuramı açısından çok daha yararlı olacaktır.

Öznenin amaçları, ilgisi, yönelimi epistemik açıdan bağlam parça-bütün ilişkisine dair yargıyı nasıl elde ettiğimiz ile ilgilidir. Böylece nesnelere bağlamı değil, nesnelere üzerine ortaya konan bilginin bağlamı sorunsallaştırılabilmektedir. Bu da mimarlığı göstergebilimden sosyal bilimlere uzanan bağlam sorunuyla aynı çerçeveye dahil etmektedir. Özetle epistemik açıdan bağlam sorunu nesneden özneye doğru kaymaktadır. Burada sorun yapı çevreyi yorumlayan öznenin nasıl bir bütünün parçası olduğuyla ilgilidir. Öznenin tasarım nesnesine ilişkin bağlamı kurmasında daha önceki deneyimleri, içinde bulunduğu kültür, örtülü olarak yapmış olduğu kabuller ve bunlara bağlı olarak yaklaşımını geliştirdiği ideolojik çerçeve ve nasıl bir paradigma içinden var olanlara yaklaştığı belirleyicidir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada etik kurul izni gerekmemiştir.

Yazar Katkısı ve Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Makalede tek yazarlı olup herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Baç, M. (2012). Epistemoloji, 242, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 242.

Bilgin, İ. (2001). Emre Arolat Profili, Arredamento Mimarlık, Boyut Yayıncılık, İstanbul, (10): 57-59.

Bonnemason, S. ve Christine, M. (2017). The Dwelling-Garden Dyad in Twentieth-Century Affordable Housing, The Routledge Companion to Biology in Art and Architecture Ed.: Terranova C N. and Tromble M. s.105

Caragonne, A. (1995). The Texas Rangers, Cambridge, Mass., London, England, The MIT Press, s.2.

Cohen, S. (1974). Physical Context/ Cultural Context: Including it All, Oppositions (2) 1-39.

Dilthey, W. (2021). Tarihsel Dünyanın Tin Bilimlerinde Kurulumu, Çev. Aslan Topakkaya, Fol Kitap, İstanbul.

- Eisenman, P. (1984). Editor's Introduction, *The Houses of Memory: The Texts of Analogy, The Architecture of the City*, The MIT Press, Oppositions Books Series, Cambridge, Massachusetts, 5-8.
- Ellis, W. (1979). Type and Context in Urbanism: Colin Rowe's Contextualism, *Oppositions* (18) 3-27.
- Frampton, K. (1983). *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance. The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture*. Ed. Hal Foster. Seattle, WA: Bay Press.
- Frampton, K. (1992). *Critical Regionalism: Modern Architecture and Cultural Identity, Modern Architecture, a Critical History*, Thames and Hudson, World of Art, London s. 314-327.
- Frampton, K. (1996). *Prospects for a Critical Regionalism, Theorizing a New Agenda for Architecture: an Anthology of Architectural Theory 1965-1995*, p. Ed. K. Nesbitt, Princeton Architectural Press, New York, s470-482.
- Fırıncioğulları, S. (2016). Hermeneutik yöntem, ontolojik hermeneutik ve Hans Georg Gadamer, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 53, 288.
- Gadamer H. G. (2009). *Hakikat ve Yöntem*, Çev. Hüsametdin Arslan, Paradigma Yayınları: 40 Cilt 1, İstanbul.
- Geuss, R. (2002). *Eleştirel Teori, Habermas ve Frankfurt Okulu*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.110.
- Grice, H. P. (1968). Utterer's Meaning, Sentence Meaning and Word Meaning, *Foundations of Language* 4, 225-242.
- Grünberg, T. (1971). Anlama belirsizlik ve çok-anlamlılık üzerine bir araştırma. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 0, 301-388.
- Grünberg, T. ve Onart, A. (1976). *Mantık Terimleri Sözlüğü* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Türk Dil Kurumu yayınları, 428.
- Gülgönen, A. (2001). *Architectural Ethics as the Basis of Practice and Theory and Architectural Education", Re-integrating Theory & Design in Architectural Education*, Nur Çağlar, 19th European Association For Architectural Education International Conference, Nurol Matbaacılık, Ankara, 98.
- Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S. ve Yolsal, Ü.H. (2002). *Felsefe Sözlüğü, Süreç Felsefesi, Bilim ve Sanat Yayınları*, Ankara, s.1374-1375.
- Güzer, A. (2000). *Modernizmin Yerellekle Ulaşma Arayışı: Holl. Steven Holl, Çağdaş Dünya Mimarları 2*, Boyut Matbaacılık, İstanbul, 58-59.
- Güzer, A. (2007). *Mimarlıkta gerçekte taklidin sınırları, dosya: gerçek ile taklit arasında mimarlık, Mimarlık*, 333.
- Heidegger, M. (1997). *Building Dwelling Thinking"*, *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, Neil Leach, Routledge, London, 100-108.
- Holl, S. (2007). *Architecture Spoken*, Rizzoli International Publications, New York, 45-47, 105-108, 158, 256.
- Hurttt, S. (1983). *Conjectures on urban form. Cornell Journal of Architecture* (2) 54-78.
- Isenstadt, S. (2005). *Contested Contexts, Site Matters: Design Concepts, Histories, and Strategies*, Carol Burns, Andrea Kahn, Routledge, New York, Great Britain, 157-179.
- İnan, İ. (2013). *Dil Felsefesi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları: 2649, Eskişehir.
- Koçyiğit, R. G. (2007). *Mimarlıkta Yersizleşme ve Yerin Yeniden Üretimi*, MSGSÜ, FBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Kuhn Thomas, S. (1995). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş, 4. Basım, İstanbul: Alan Yayıncılık.

- Le Corbusier. (2005). Bir Mimarlığa Doğru. Yapı Kredi Yayınları, (Çev: Serpil Merzi). İstanbul.
- Leatherbarrow, D. (1993). The Roots of Architectural Invention, Cambridge University Press, Cambridge, 18.
- Lynch, K. (1960). The Image of the City, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Nesbitt, K. (1996). Introduction, Contextualism: Urban Ideals + Deformations, Thomas L. Schumacher, Theorizing a New Agenda For Architecture, An Anthology of Architectural Theory, 1965-1995, Kate Nesbitt, Princeton Architectural Press, New York, 294-295.
- Nişanyan S. (2018) Nişanyan Sözlük: Bağlam, <http://www.nisanyansozluk.com>
- Norberg-Schulz, C. (1980). Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture. New York: Rizzoli, 1980, s. 5-8, 43-47.
- Oxford Learner's Dictionaries: Context (2022)
<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/context?q=context>.
- Grice, H. P. (1968). Utterer's Meaning, Sentence Meaning, and Word Meaning,"Foundations of Language, 4. Reprinted as ch.6 of Grice 1989, p. 117–137.
- Rossi, A. (2006). Şehrin Mimarisi, Çev. N. Gürbilek, Kanat Yayınları, İstanbul.
- Rowe, C. (1963/64). The Teaching of Design in New Architectural Curriculum, Typescript Manuscript, Cornell University Archives.
- Rowe, C. ve Koetter, F. (1978). Collage City, MIT Press, Cambridge.
- Rysiew, P. (2016). Epistemic Contextualism. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2016 Edition), Edward N. Zalta (Ed.).
- Schulz, C. N. (1980) Genius Loci, Towards a Phenomenology of Architecture, Rizzoli, New York.
- Schumacher, T. (1971). Contextualism: Urban ideals and deformations, *Casabella* (359-360) 79-86.
- TDK. (2022). Güncel Türkçe Sözlük: Bağlam <https://sozluk.gov.tr/>
- Tschumi, B. (1993). The architecture of the event. *Architectural Design*, Academy Editions, Londra, s.13-19.
- Tschumi, B. (1996). Architecture and Disjunction. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 207-226, 259.
- Tzonis, A. ve Lefaivre, L. (1985). The Grid and the Pathway: an Introduction to the Work of Dimitris and Suzanna Antonakakis in the Context of Greek Architectural Culture, Atelier 66: The Architecture of Dimitris and Suzanna Antonakakis, Rizzoli International Publishing, New York, s. 14-25.
- Tzonis, A. ve Lefaivre, L. (1996). Why Critical Regionalism Today?, Theorizing a New Agenda for Architecture: an Anthology of Architectural Theory 1965-1995, Ed. K. Nesbitt, Princeton Architectural Press, New York, s. 484-492.
- Tzonis, A. (2003). Introducing an Architecture of the Present. Critical Regionalism and the Design of Identity, Critical Regionalism, Architecture and Identity in a Globalized World, Prestel Publishing, New York, s. 12-21.
- Wittgenstein, L. (2007). Felsefi Soruşturmalar, Metis Yayınları, İstanbul.
- Wittgenstein, L. (2008). Tractatus Logico-Philosophicus, Metis Yayınları, İstanbul.

The Problematic of Multi-Contextuality in Architecture

Summary

1. Introduction

Context, especially since the second half of the 20th century, is a concept that determines the framework of many discussions, not only in the field of architecture but also from semiotics to the philosophy of language, from epistemology to the philosophy of science, from aesthetics to ethics, especially with different interpretations and perspectives developed on such fields as structuralism, post-structuralism, and phenomenology. The context in architectural theory continues to be at the center of research and discussions since the second half of the 20th century, parallel to the discussions in other fields. Context has been used in quite different ontological frameworks and epistemic levels since it began to take place implicitly or explicitly in architectural theory.

Ontologically, it sometimes refers to the part-whole relationship in physical reality (concrete, object-oriented), and sometimes it can refer to the part-whole relationship in social reality (subject or intersubjective-oriented). In the sense of ontological modality, it sometimes refers to a part-whole relationship about what exists, sometimes what is possible to exist (necessary or contingent), and sometimes what should exist (ethics-aesthetics). In terms of epistemology, on the one hand, context appears as a descriptive and analytical concept that refers to the meaning and truth conditions of judgment, discourse, or knowledge about the architectural object; it emerges as a doctrinal concept.

When all this multidimensional, multi-meaning, and multi-layered structure is not resolved and distinctions are not revealed, the concept gradually loses its functionality both in practice and in the theoretical field due to semantic ambiguity.

2. Material and Method

With this study, we make epistemological and ontological analyzes based on the differences in the use of the concept of context in architectural theory and thus reveal the problems created by the evaluation of the architectural object in a single context. In this study, it is argued that architectural objects can be part of many contexts depending on our approach to them, and this situation can be evaluated within the concept of multi-context. However, for the concept of multi-context to be functional within theory systems, the context must be analyzed epistemologically and ontologically depending on our approach to architecture. Thus, it is aimed to explain the multi-context problem with an analytical analysis of different contextual approaches produced in the historical framework. In doing so, second-order contextuality research is required, which requires thinking and analyzing the context first. Thus, it is aimed to ensure conceptual clarity with the distinctions that have been made, against the increasingly unclear context due to its ambiguity.

In this direction, firstly, a conceptual analysis including the use of the concept in other fields other than architecture, and then a historical analysis starting from the emergence of the concept in line with the analyzes made from the history of theory will be presented. It will be demonstrated with examples of how the concept is used in different meanings both as a creative understanding and analysis and as an innovative orientation tool in the history of architectural theory. Finally, a general evaluation of the collected material will be made with ontological and epistemological inquiry tools.

3. Findings and Discussion

3.1. Emergence of the Concept of Context in Language and Epistemology Theories

Context has become a concept that is studied and debated at an intellectual level, thanks to the developments in the field of semiotics. Semiotics is divided into three main parts in terms of three factors: syntax, semantics, and pragmatics. The most basic concept pointing to the field of pragmatics, which examines how language is used, is "context". In this context, "context is all of the conditions that determine the meaning of an expression. Linguistic context is defined as a broader idiom that includes and contributes to determining the meaning of an idiom".

The linguistic effect of the context on the meaning also affects the truth value of a proposition from an epistemological point of view. From an epistemological point of view, context is concerned with whom the propositions are made for, and in what time and place. The approach developed on the claim that propositions can be knowledge from an epistemic point of view, in other words, their justification and acceptance as true are contextual, has been defined as epistemic contextualism.

3.2. The Concept of Context and Contextualism in Architectural Theory

The context in architectural theory continues to be at the center of research and discussions since the second half of the 20th century, parallel to the discussions in other fields. In this context, Colin Rowe's discussions and approaches put forward in the Urban Design Master's Program conducted at Cornell University in 1963 laid the foundations of the contextualism approach as an alternative to modern architecture and urbanization. For Rowe and Koetter, contextualism is about determining the physical characteristics of the city in an abstract framework. They considered it a necessity to consider and interpret this character, not to repeat it with new arrangements to be made. Thus, the contextualist attitude is presented as an alternative but "radical middle ground" between modernism, which is insensitive to traditional urban character, and traditionalism, which requires the continuation of the past as much as possible. In contrast, Rowe and Koetter's contextualist approach has been criticized for losing its functions such as taking into account and interpreting over time and being reduced to a mere formal harmony. Kevin Lynch in the 1960s revealed the physical characteristics of the city and offered a different perspective within a similar framework to architectural design. Accordingly, the urban context is related to the images formed in the minds of those who experience the city, and this context should be decisive in urban designs.

The search for context in architecture is not limited to the physical dimension of the city. The whole that will affect the design of any architectural element is also related to the socio-cultural structure of the city or society. In this respect, Stuart Cohen, who went beyond the framework defined by Rowe's urban design studio, brought up the cultural dimension of the context in his article titled "Physical Context/Cultural Context: Including it All".

In this context, Robert Venturi and Denise Scott Brown's "Learning from Las Vegas", outlined in his book "Learning from Las Vegas", context is part of the culture in which it is produced. Another concept that carries the context discussions to a different dimension in architectural theory is the concept of place. Within this framework, Schulz reconceptualized the "spirit of the place" (*genius loci*), which we encounter in ancient thought, in the field of architecture. The spirit of the place is a unity that has a direct place in the sense of the subject such as material, color, texture, and shape. Schulz describes the context as the "environmental character" because of the sum of these.

Aldo Rossi also focused on the concept of *locus as* the subject of historical research in his work titled "Architecture of The City". Rossi argues that within the framework of the concept of locus, the relationship between city and architecture, monument and context can be revealed, and what creates originality in design should be sought in this relationship. Another approach that mediates the conceptualization of context in architecture is "Critical Regionalism", which was first published in 1981 under the name of "The grid and the Pathway" by Tzonis and Lefavre. The theory was later introduced by Kenneth Frampton and Developed by Frampton.

The last notable approach that will bring a new criticism or interpretation to contextualism, which has been expanded with its semantic scope with various criticisms and expanded perspectives, is the approach based on event rather than being. In this framework, Tschumi (1996) used concepts such as "independence" and "disconnection" as theoretical and systematic tools in design, unlike classical approaches that see form and content, program and physical context, structure, and meaning together.

4. Conclusion and Recommendations

The concept of context is used in quite different ways in architectural theory. Each use, which has diversified and developed historically, does not exclude the other but separates reality from a different perspective. Therefore, these uses establish a part-whole metaphysics between the

architectural product and the conditions surrounding it from different angles. The part-whole relationship established with the physical environment does not exclude the relationship established with the cultural and historical environment, or the contextual approaches that focus on the event rather than the entity cannot refute each other's discourses. However, they complement each other. According to this finding obtained from the solutions made, the context in the modern world has a multidimensional and multi-layered structure that requires the participation of the subject's orientation to the architectural object. However, this multidimensionality requires analysis in terms of how the part-whole relationship is established (ontology) and how we can make a judgment out of this relationship (epistemology). In areas where context is first used, such as the philosophy of language and epistemology, context is seen as environmental conditions that determine the meaning of the sign or judgment. In this respect, the context defines the subject's encounter with the object or the intersubjective conditions. Therefore, in these areas, context can be seen as a concept describing the state of the subject rather than the object. However, the situation in architecture, at least within the framework of the emergence of conceptualization, goes beyond this framework. Context reveals the relations between objects within the part-whole relationship. Although the conceptualization gradually shifts from the physical framework to the historical, social, and cultural framework; The architectural context has a function that reveals the state of the object rather than the subject. It seems that this is also valid for contextual approaches that prioritize being. Because, theorizations that center on history, culture, or events do not put society or the individual instead of physical reality, instead they are based on the physical reality produced by the society (the only exception to this in architectural theories can be seen as the phenomenological approach, where the determination of the constantly changing and transforming subjective conditions is essential). For this reason, it is not sufficient to analyze the architectural context only epistemologically, but also ontological analyzes are needed.

When we look at the subject from an ontological point of view, we can categorize the context in several different ways. Different contextualities can be defined according to the answer to the question of what surrounds the architectural product. The physical context is defined when these are seen as tangible entities that are only palpable and perceptible to the senses. On the other hand, modern urbanism or architecture can see the built environment as a context in terms of functional relations, implicitly accepting things defined within certain abstract frameworks. In this respect, we can talk about the social context. Apart from this, approaches that put the style of the built environment in the foreground in terms of context may seem to refer to concrete assets, but they refer to the meaning created by a certain culture. It is possible to evaluate the theories that deal with the cultural context in architecture within this framework. Therefore, the ontological framework, which is implicitly accepted, is decisive in defining the context of existing ones.

From an epistemological point of view, context is how we make judgments about the part-whole relationship. Thus, not the context of the objects, but the context of the knowledge put forward on the objects can be problematized, which includes architecture in the same framework with the context problem extending from semiotics to social sciences. In summary, the problem of context is in terms of epistemic shifts from object to subject. The problem here is how the subject interprets the built environment as a part of a whole. In establishing the context of the design object, the subject's previous experiences, the culture he is in, the assumptions he has made implicitly, and the ideological framework in which he develops his approach are determinative.

